

ЎЗБЕКИСТОНДА ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЛИК ЛОЙИҲАЛАРИ ЖОЗИБАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ВА РАҚАМЛИ БОШҚАРУВ МЕХАНИЗМЛАРИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Шохмирзаев Анвар Шохмирзаевич

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат сиёсати ва бошқаруви академияси,
Давлат бошқаруви йўналиши магистратура тингловчиси

Тел: +998-94-486-25-00

E-mail: Shokhmirzasheyx@umail.uz

ORCID ID: 0009-0001-2478-6699

ARTICLE INFO.

Калит сўзлар: давлат-хусусий шериклик (ДХШ), децентрализация, кичик ДХШ, ер компенсацияси, тариф тушумлари, қисқа муддатли ҳаёт цикли, рақамли платформа, Ягона ДХШ кодекси

Аннотация

Ушбу тадқиқотда Ўзбекистоннинг ижтимоий, иқтисодий ва саноат тармоқларида давлат-хусусий шериклик (ДХШ) тизимининг жорий ҳолати таҳлил қилинган. Кенг қўламли ислохотларга қарамай, ДХШ лойиҳалари асосан йирик ҳукумат келишувлари ва мега-контрактлар даражасида марказлашиб қолганлиги маҳаллий (туман, шаҳар) даражадаги кичик ДХШ механизмларини ривожланишига тўсиқ бўлмоқда. Анъанавий узоқ муддатли шартномалар (15–30 йил), давлат томонидан пул билан компенсация тўлаш ва ер ажратиш тизимининг мураккаблиги хусусий шерик учун жозибадорликни пасайтиради. Мақолада самарадорликни ошириш учун максимал 3 йиллик қисқа муддатли ДХШ модели ҳамда лойиҳа турига қараб қўлланиладиган иккита мустақил компенсация сценарийси таклиф этилган: бажарилган ишга пропорционал ер ажратиш ёки объект фойдаланувчиларининг тариф тушумлари ҳисобидан молиялаштириш. Ижтимоий объектлар, кичик пуллик автойўллар ва сув тармоқлари мисолида кўрсатилган бу децентрализация ва рақамлаштириш парадигмаси бюджетга юклама туширмасдан инфратузилма қурилиши суръатларини 2,5–3,0 баробар тезлаштиради.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> / © 2026 LWAB.

1. Кириш

Сўнгги йилларда Ўзбекистонда ДХШ механизмларини ривожлантириш иқтисодиётни модернизация қилишнинг муҳим драйвери сифатида белгиланди: соҳанинг ҳуқуқий асоси 2019 йилги Қонун билан мустаҳкамланди, "Ўзбекистон-2030" стратегияси доирасида эса умумий қиймати 30 миллиард долларлик лойиҳалар портфели режалаштирилган.

Бироқ статистик таҳлил жиддий таркибий номутаносибликни кўрсатади: лойиҳалар асосан йирик ҳукумат келишувлари ва энергетика мега-контрактларига концентрланган бўлиб, маҳаллий (туман, шаҳар) даражадаги кичик ДХШ деярли ривожланмаяпти. Академик доирада

узоқ муддатли молиявий мажбуриятларнинг фискал барқарорликка рисклари ва рақамлаштириш заруратига урғу берилади [1], аммо кичик лойиҳалар учун мослашувчан тариф ва рақамли механизмлар ҳанузгача концептуал ишлаб чиқилмаган.

Илмий бўшлиқ — анъанавий ДХШ моделининг марказлашганлиги ва компенсация инструментларининг чекланганлиги. Кичик лойиҳаларнинг кенгайишига асосий тўсиқлар:

1. Бюджет чекловлари ва тўлов рисклари: тўғридан-тўғри бюджет тўловлари кечикиб, тадбиркор учун риск туғдиради.[2]
2. Марказлашган мураккаб тартиб: кичик лойиҳалар ҳам йирик лойиҳалар каби узоқ келишув жараёнидан ўтади.
3. Компенсация моделининг бир хиллиги: турли хусусиятли лойиҳаларга бир хил молиявий ёндашув қўлланилади.

Тадқиқот мақсади — децентрализацияни таъминлаш, шартнома муддатини 3 йилгача қисқартириш, лойиҳа турига қараб "пропорционал ер компенсацияси" ёки "фойдаланувчи тарифи" сценарийларини асослаш ва бу ислохотнинг инфратузилма қурилишини тезлаштириш самарасини кўрсатишдан иборат.[3]

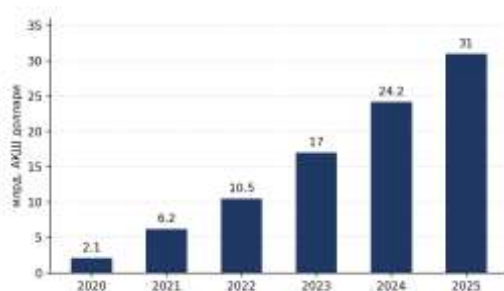
2. Методлар

Тадқиқотда қуйидаги методлар мажмуидан фойдаланилди:

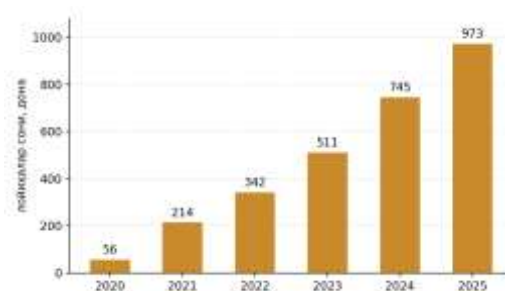
- Ҳукукий-институционал таҳлил: ДХШ тўғрисидаги Қонун, Ер ва Солиқ кодекслари, ВМнинг 720-сонли қарори ўрганилди.
- Рискларни тақсимлаш моделлаштириш: анъанавий (15–30 йил) ва таклиф этилаётган 3 йиллик модель ўртасида риск тақсимооти матрица усулида қиёсланди.[4]
- Қиёсий кейс-стади: Сингапур, Франция ва Туркиянинг ДХШ тажрибалари алоҳида кўрилди.
- Харажат-фойда ва эконометрик прогноз таҳлили: таклиф этилаётган икки сценарийнинг фискал самараси ва инфратузилма ишга тушириш суръатига таъсири баҳоланди.[5]

3. Таҳлил ва натижалар

2020 йилда умумий қиймати 2,1 миллиард долларлик 56 та лойиҳа рўйхатга олинган бўлса, 2025 йилга келиб бу кўрсаткич 31 миллиард долларга (973 та лойиҳа) етди. Бироқ беш йилда 15 баробар ўсиш таркибий жиҳатдан номуносив: портфелнинг катта қисми энергетика мега-контрактларига концентрланган, маҳаллий даражадаги кичик инфратузилма эса паст даражада қолмоқда — бу рақамли бошқарув ва соддалаштирилган молиявий сценарийлар заруратини асослайди.[6]

1-диаграмма. ДХШ лойиҳалари қиймати, млрд. \$

2-диаграмма. Лойиҳалар сони, дона

Миллий мониторинг реестрларидан олинган маълумотлар шуни тасдиқлайдики, ДХШ лойиҳаларининг йирик ҳукумат келишувларига боғланиб қолганлиги ва компенсация механизмларининг мослашувчан эмаслиги жараёнларни секинлаштирмоқда.[7]

1жадвал. Лойиҳа турига қараб таклиф этилаётган иккита мустақил ДХШ сценарийси таснифи[8]

Лойиҳа тури / йўналиши	Таклиф этилаётган мустақил компенсация сценарийси	Давлат тўловининг шакли	Макроиқтисодий ва ижтимоий самараси
Ижтимоий инфратузилма (мактаб, боғча, поликлиника, спорт заллари)	1-сценарий: Пропорционал ер компенсацияси	Давлат бюджетдан пул тўламайди. Бажарилган иш ҳажмига пропорционал ликвид ер майдони берилади.	Давлат бюджети харажатларини ноль даражага туширади. Тадбиркор учун қурилиш тугаши билан ликвид актив кафолатланади.
Транспорт ва коммунал тизимлар (кичик пуллик йўллар, ичимлик суви қувурлари)	2-сценарий: Фойдаланувчи тариф тушумлари	Давлат ер ҳам, пул ҳам бермайди. Хусусий шерикка объектдан тушадиган тушумни йиғиш ҳуқуқи берилади.	Тадбиркор киритган инвестицияни кундалик кафолатланган тариф ва йўл тўловлари (толл) ҳисобидан 10– 15 йилда оқлайди.

4. Муҳокама

4.1. Децентрализация: кичик ДХШни рағбатлантириш

ДХШ лойиҳаларининг марказий даражада имзоланиши ички тадбиркорлик салоҳиятини чеклайди. Қиймати муайян чекловдан (масалан, 1 миллион доллардан) паст лойиҳалар учун "Маҳаллий соддалаштирилган ДХШ" регламентини жорий этиш ва ваколатларни туман/шаҳар ҳокимликларига ўтказиш зарур.[9]

4.2. Биринчи сценарий: пропорционал ер компенсацияси

Ижтимоий объектлар (мактаб, боғча, поликлиника) учун қўлланилади ва бюджетни тўлиқ тежайди: капитал харажат баҳоланади, хусусий шерик қурилиш босқичларини (30% – пойдевор, 60% – каркас, 100% – битказиш) бажарганига пропорционал равишда эквивалент ер майдонига эгалик ҳуқуқи ўтказиб борилади. Тадбиркор шу ерда ўз тижорий лойиҳасини амалга оширади, давлат эса бюджетдан маблағ ажратмасдан инфратузилмага эга бўлади.[10]

4.3. Иккинчи сценарий: фойдаланувчи тарифи ҳисобидан қоплаш

Тижорат хусусиятли коммунал ва транспорт лойиҳаларида (кичик пуллик йўллар, сув тармоқлари) қўлланилади: давлат ер ҳам, пул ҳам ажратмайди, хусусий шерик 3 йил ичида объектни ўз маблағи ҳисобидан қуради, сўнг унга кейинги 10–15 йил давомида фойдаланувчилардан (толл, тариф) тушум йиғиш ва тижорат қилиш ҳуқуқи берилади. Туркия тажрибасида шунга ўхшаш моделда давлат бошланғич капитал грантлари билан қатнашиб, аҳоли учун тарифни паст сақлайди — бу ёндашувни маҳаллий бюджет доирасида қўллаш тизим жозибадорлигини оширади.[11]

4.4. Уч йиллик ҳаёт цикли ва рақамли платформа

Шартнома муддатини 3 йил билан чеклаш маъмурий боғлиқликни тезда якунлайди: тадбиркор қуради, компенсациясини олади ва оператор бўлади.[12] Вазирлик ва ҳокимликлар инфратузилма тақчиллигини хариталаштириб, ҳар лойиҳа учун тайёр ер майдони ёки тариф схемаси мужассам "тайёр пакет"ни Ягона рақамли ДХШ платформасида электрон аукционга

кўяди. Прогнозларга кўра, бу тизим объектларни ишга тушириш суръатини 2,5–3,0 баробар оширади.[13]

Президентнинг 2026 йил 29 июндаги ПҚ-243-сонли қарори маҳалла даражасида рақамли молиялаштиришга йўл очди, аммо "3 йиллик қисқа муддатли цикл" ва "пропорционал ер ажратиш" механизмларини қонунчиликка алоҳида киритиш талаб этилади.[14] ВМнинг 720-сонли қарори реестр юритишни тизимлаштирган бўлса-да, кичик лойиҳалар учун соддалаштирилган рағбатлантириш тизими ҳали тўлиқ мустаҳкамланмаган — бу "Ягона ДХШ кодекси"ни қабул қилиш заруратини кўрсатади.[15]

5. Хулоса ва таклифлар

Эмпирик таҳлил шуни кўрсатадики, ДХШ моделини кенгайтириш учун анъанавий узок муддатли ва марказлашган контракт тизимидан воз кечиб, лойиҳаларни маҳаллий соддалаштирилган форматларга ўтказиш зарур — бу ҳудудлардаги ички капитални ҳаракатга келтиради. Пропорционал ер компенсацияси ёки фойдаланувчи тарифи каби иккита мустақил сценарийнинг жорий этилиши хусусий операторлар рискинни минималлаштиради; шунингдек, ДХШ таклифи давлат шериғи томонидан реал эҳтиёждан келиб чиқиб ишлаб чиқилиши мақсадга мувофиқ.

Таклиф этилаётган "Тайёр пакетли рақамли платформа" маъмурий тўсиқларни автоматлаштириб, инфратузилма қурилиши суръатини сезиларли тезлаштиради. Тарқок нормаларни ягона ДХШ кодексига бирлаштириш шаффоф муҳит яратиб, давлат секторини ишончли бизнес-ҳамкорга айлантиради ва ички инвестиция ресурсларини сафарбар этишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар

- [1] Asian Development Bank, Public–Private Partnership Monitor: Uzbekistan. Manila, Philippines: Asian Development Bank, 2024.
- [2] J. Tohirov, "Davlat-xususiy sheriklikni tashkil qilish va rivojlantirishning prinsiplari," Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, no. 4, 2021.
- [3] Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan, Resolution No. 720 of October 30, 2024, "On approval of the Regulation on the procedure for development and monitoring of public-private partnership projects." Tashkent, Uzbekistan, 2024.
- [4] Ministry of Economy and Finance of the Republic of Uzbekistan, Official Reports on Public-Private Partnership Projects. Tashkent, Uzbekistan, 2024–2025.
- [5] President of the Republic of Uzbekistan, Decree No. PF-5185 of September 8, 2017, "On the Concept of Administrative Reforms in the Republic of Uzbekistan." Tashkent, Uzbekistan, 2017.
- [6] President of the Republic of Uzbekistan, Resolution No. PQ-308 of August 30, 2024, "On measures to accelerate the development of public-private partnership mechanisms until 2030." Tashkent, Uzbekistan, 2024.
- [7] President of the Republic of Uzbekistan, Resolution No. PQ-243 of June 29, 2026, "On opportunities at the mahalla level within the framework of the participatory budgeting system." Tashkent, Uzbekistan, 2026.

- [8] Republic of Uzbekistan, Land Code of the Republic of Uzbekistan. Tashkent, Uzbekistan, Apr. 30, 1998.
- [9] Republic of Uzbekistan, Law No. O'RQ-537 of May 10, 2019, "On Public-Private Partnership." Tashkent, Uzbekistan, 2019.
- [10] Republic of Uzbekistan, Tax Code of the Republic of Uzbekistan. Tashkent, Uzbekistan, Jan. 1, 2020.
- [11] S. E. Elmirzayev and N. Sh. Shavkatov, "Davlat-xususiy sheriklik munosabatlarning xorij tajribalari va qo'llash istiqbollari," Xalqaro moliya va hisob, 2019.
- [12] World Bank, Public-Private Partnerships: Reference Guide, Version 3.0. Washington, DC, USA: World Bank, 2017.
- [13] International Monetary Fund, Public-Private Partnerships: Fiscal and Financial Issues. Washington, DC, USA: International Monetary Fund, 2004.
- [14] Organisation for Economic Co-operation and Development, Recommendation of the Council on Principles for Public Governance of Public-Private Partnerships. Paris, France: OECD Publishing, 2012.
- [15] Asian Development Bank, Guidelines for the Economic Analysis of Projects. Manila, Philippines: Asian Development Bank, 2017.